

## Анотація

*Литовченко О.А.* Репрезентативні властивості хореографічної мізансцени у творенні художнього образу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 024 – Хореографія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2023 р.

У дисертації розглядається питання мізансцени через область досліджень хореографічного мистецтва. Коло пошуків дисертаційної роботи зумовлено потребою осмислення та розбору оцінки хореографічної мізансцени через область хореографії. Попри широку різноманітність визначення та властивостей мізансцени, які занотовані на сторінках зі сценічного мистецтва та режисури, у хореографічних теоретичних працях відомості про мізансцену зовсім не розкриті. Таким чином можна констатувати відсутність ґрунтовних досліджень з означеної тематики, що дає змогу стверджувати про наявність прогалин в систематизації теоретичного базису дослідження хореографії, вирішення якого потребує використання міждисциплінарного аналізу. Відтак у дисертаційній роботі вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає у розгляді хореографічної мізансцени через призму хореографічного мистецтва та його репрезентативних властивостей у творенні художнього образу. Запропоновано термін «хореографічна мізансцена», з його ознаками, властивостями та характерними рисами у хореографічному мистецтві. Системно досліджено процеси роботи над виставою, її формотворчих компонентів та взаємозв'язків усіх складових систем у яких простежується характерні риси хореографічної мізансцени. Доведено важливість хореографічної мізансцени як інструмента для виразного створення сценічних образів, а також її вплив на артистичний процес та розвиток театрального мистецтва та хореографічного мистецтва. Уточнено основні категоріально-понятійні ознаки мізансцени, через визначення та властивості понять та термінів, що раніше використовувались для різних

аспектів мистецтва та театральнo-хореографічної діяльності. Це дозволяє систематизувати та уточнити термінологію, щоб забезпечити чіткість та однозначність у розумінні хореографічної мізансценічності. Набули подальшого розвитку семантика значення та закономірності хореографічної мізансцени та дивертисменту, що стали переконливими для визначення досліджень з питань осмислення та розбору оцінки хореографічної мізансцени, сприяючи розвитку нових технік, методик і теорій, а також впливаючи на сучасні тенденції в застосуванні хореографії в сценічному мистецтві, та прояву виразних ознак мізансцени в хореографічному мистецтві. З огляду на зазначене об'єктом дослідження є репрезентативні властивості хореографічної мізансцени у творенні художнього образу в хореографічному мистецтві. Предметом – є аналіз і розуміння характеристик та особливостей хореографічних мізансцен, які використовуються для створення і виразного відображення художнього образу у сценічно-мистецьких творах.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У *вступі* обґрунтовано актуальність вибору теми дослідження, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано тему, окреслено мету і завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано джерельну базу, та задіяні у роботі методи, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

*Перший розділ* присвячений теоретико-методологічним засадам розгляду хореографічної мізансцени як прояву специфічного феномену хореографічного мистецтва. Вивчення хореографічної мізансцени як об'єкта мистецтвознавчого дослідження розкривається через розуміння нових аспектів і перспектив танцю у досвіді згладжування меж між танцем і іншими видами виконавського мистецтва. Наявний перелік напрямів вивчення хореографії згідно паспорту спеціальності та стандартів вищої освіти (третього освітньо-наукового рівня вищої освіти), дозволяє вивчати мізансцену в області хореографії через міждисциплінарний комплекс. Доводиться, що мізансцена як специфічне

постановочне явище, яке зустрічається в більшості виконавських мистецтв, в тому числі у хореографії, в теоретичному контексті розглядається через систему властивостей якими наділена у виставах у театральнo-хореографічному мистецтві. В контексті роботи вони розглядаються як фундаментальні платформи, на яких два поняття «хореографія» та «мізансцена» наближаються до спільних точок взаємодії.

Джерельна база складається з режисерських, балетмейстерських та хореографічних праць, словників та енциклопедій, історичних та театрознавчих відомостей, міжмистецьких статей вітчизняних та зарубіжних теоретиків, матеріалів власного приватного архіву та архіву мистецтвознавця О. Плахотнюка, а також відеозаписів та відомостей про балети, хореографічні та драматичні вистави, перформанси, хореографічні твори та інші сценічно-мистецькі твори, які тим чи іншим чином дотичні до розгляду основних позицій мізансцени.

Методологічні засади ґрунтуються на аналізі, систематизації та узагальненні взаємозв'язків між хореографією та мізансценою з урахуванням їх впливу на творчість, естетику та сприйняття хореографічного мистецтва. Термін «хореографічна мізансцена» розглядається через поділ на дві складові, одна з яких проявляє аспектність мізансцени, а друга втілює властивості хореографічного мистецтва.

Такі релевантні поняття, як художній образ, репрезентація, мізансценічна форма, фізична дія та дивертисмент знаходять місце в контексті основних категоріально-понятійних ознак мізансцени, та в порівняльному співвідношенні демонструють властивість мізансцени, як пластичної форми, що дає можливість розглядати її через область хореографічного мистецтва.

У другому розділі хореографічна мізансцена розглядається в системі формотворчих засобів у сценічно-мистецьких творах, що складається з: простору; форми; часу; танцювальних рухів; візуального доповнення (колір, костюм, декорації, світло тощо); музичного супроводу; психіко-емоційного та естетичного прояву. Розглядаються репрезентативні прийоми в процесі втілення

художнього образу через хореографічну мізансцену. Таким чином окреслюється значення та особливості художнього образу як основного структуротворчого елементу сценічно-мистецького твору; порівнюються вистави в хореографічному та театральному мистецтві; розкриваються властивості хореографічної мізансцени як в сценічному просторі та і в просторі танцювальної платформи. Визначаються техніко-лексичні та художньо-образні способи репрезентації об'єкту дослідження.

Деталізовано репрезентативні прийоми хореографічної мізансцени як частини виражального спектру хореографічного твору, та представлено аналіз більш складного порядку просторово-пластичної означеності хореографічної мізансцени у сценічно-мистецьких творах. Розглядається окремо означеність пластики та окремо означеності просторового використання в первинному задумі мізансцени та описано процес за яким відбувається трансформація простору і часу під впливом задіяних мізансцен.

Виділяється принцип, згідно якого хореографічну мізансцену можна краще розглядати, розбираючи її на складові частини в рамках великого сценічно-мистецько твору, поступово переходячи до менших елементів, в яких вона проявляється.

Виходячи з області просторово-пластичної означеності розкривається те, що хореографічна мізансцена в ній може приймати різні варіації та комбінації власних складових не змінюючи при цьому своїх художньо-естетичних постулатів, що спостерігається при порівнянні двох хореографічних форм, таких як танцювальний дивертисмент та хореографічна мізансцена, які виступають як ключові складові мистецько-сценічної діяльності і можуть передавати різні аспекти мистецтва через рух і образ.

*Третій розділ* зорієнтований на виявлені основних виражально-зображальних ознак хореографічної мізансцени як невід'ємної складової пластичної партитури вистави. Першочергово піднімається питання композиційної побудову хореографічних мізансценічних форм в хореографічних та драматичних виставах. У цьому конкретному випадку «мізансценічна форма»

представляється як система обмежень і правил для перетворення будь-яких ідейних або художньо-образних елементів в цілісну мізансцену, яка відзначається характеристиками певного виразного засобу, зокрема, у нашому випадку, хореографічного мистецтва.

На основі аналізу провідних прикладів класичного балету та сучасних постановок виявляються закономірності та сталість композиційних аспектів. Доказом того, що у хореографічних творах групове мізансценування не виступає в якості основного засобу виразності та сприйняття, ставиться беззаперечне твердження, що хореографічна мізансцена розкривається як форма в нехореографічних виставах.

На конкретних прикладах, а саме на досвіді участі у фестивалі моновистав «Монологи над Ужем», історичним довідкам з балетних постановок, аналізі фолк-опери-балету «Коли цвіте папороть» і модерн-балету «Пізнай себе», а також відомостях про зарубіжні практики, демонструється: як і для чого у сучасному театрі використовується хореографічна мізансцена; яким чином новітні тенденції вирішення хореографічних мізансцен підпорядковуються трансформаційним та адаптаційним процесам у сучасному хореографічному мистецтві; сформовано три форми прояву хореографічної мізансцени.

Науковою новизною дослідження є впровадження терміну «хореографічна мізансцена», що представляє собою своєрідну форму мізансцени, яка відноситься до нехореографічних сценічно-мистецьких творів, але ґрунтується на хореографічних аксіомах. Результати дослідження можуть бути використані у підготовці студентів хореографів фахових вищих та передвищих закладів освіти до постановочної діяльності в межах спеціальних курсів «Композиція і постановка танцю», «Мистецтво балетмейстера», «Режисура хореографічних творів», «Практикум з мистецтва балетмейстера» та інші дисципліни. Здобуті результати можуть використовуватися для подальшого теоретичного осмислення втілення балетмейстерських прийомів створення хореографічних творів. Крім того матеріали зазначеної наукової роботи можуть бути використані для реалізації інтегрованих мистецьких театральних-хореографічних проєктів.

**Ключові слова:** мистецтво, культура, хореографія, мізансцена, хореографічна мізансцена, художній (хореографічний) образ, репрезентація, мізансценічна форма, балет, дивертисмент, хореографічне мистецтво, вистава, театр, синтез мистецтв, танець, композиція, мистецько-сценічний твір, хореографічний твір, виразний засіб, танцівник.

## Summary

*Litovchenko O.A.* Representative Properties of Choreographic Mise-en-Scène in the Creation of an Artistic Image. – Qualifying scientific work with manuscript rights.

Thesis for the Doctor of Philosophy degree in Choreography (specialty 024) – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2023.

The thesis explores the topic of mise-en-scène within the context of research in the field of choreographic art for the first time. The scope of research for the dissertation work is determined by the need to understand and analyze the evaluation of the choreographic mise-en-scène through the field of choreography. Despite the wide heterogeneity of the definition and properties of mise-en-scène, which are noted on the pages of stage art and directing, information about mise-en-scène is not disclosed at all in choreographic theoretical works. In this way, it is possible to ascertain the absence of thorough research on the specified topic, which makes it possible to assert the presence of gaps in the systematization of the theoretical basis of choreography research, the solution of which requires the use of interdisciplinary analysis. Therefore, the dissertation work solves an actual scientific task, which consists in considering the choreographic mise-en-scène through the prism of choreographic art and its representative properties in the creation of an artistic image. The term "choreographic mise-en-scène" is proposed, with its features, method of solution and artistic subordination in choreographic art. The processes of work on the performance, its form-creating components and the interrelationships of all component systems in which the characteristic features of choreographic mise-en-scène can be traced are systematically studied. The importance of choreographic mise-en-scène as a tool for expressive creation of stage images, as well as its influence on the artistic process and development of theatrical art and choreographic art, is proven. The main categorical and conceptual features of mise-en-scène have been specified, due to the definitions and properties of concepts and terms that were previously used for various aspects of art and theatrical and choreographic activity. This allows systematization

and clarification of terminology to ensure clarity and unambiguity in the understanding of choreographic mise-en-scène. The semantics of the meaning and patterns of choreographic mise-en-scène and divertissement have further developed, which have become convincing for determining research on the issues of understanding and analyzing the assessment of choreographic mise-en-scène, contributing to the development of new techniques, methods and theories, as well as influencing modern trends in the application of choreography in stage art, and manifestation of expressive features of mise-en-scène in choreographic art. Given the stated object of research are the representative properties of choreographic mise-en-scène in the creation of an artistic image in choreographic art. The subject is the analysis and understanding of the characteristics and features of choreographic mise-en-scènes, which are used to create and express an artistic image in scenic and artistic works.

The dissertation consists of an introduction, three chapters, nine subsections, conclusions, a list of used sources and appendices. The *introduction* substantiates the relevance of the choice of the research topic, indicates the connection of the work with scientific programs, plans, topics, formulates the topic, outlines the goal and task, defines the object and subject of the research, characterizes the source base, and the methods involved in the work, reveals the scientific novelty and practical significance of the obtained results.

*The first chapter* is dedicated to a comprehensive examination of the theoretical and methodological foundations underpinning the study of choreographic mise-en-scène, positioning it as a distinctive phenomenon within the domain of choreographic art. The study of the choreographic mise-en-scène as an object of art-historical research is revealed through the understanding of new aspects and perspectives of dance in the experience of blurring the boundaries between dance and other types of performing arts. The present list of research directions in choreography according to the specialty and standards passport of higher education (the third educational and scientific degree of higher education) allows to observe mise-en-scène through an interdisciplinary complex. Thus, revealing the mise-en-scène as the main concept branching into successive artistic directions. Choreography, as one of these directions, is considered



through the properties inherent in theatrical and choreographic art. The exploration of mise-en-scène seeks to find points of contact within the choreographic context.

This directly facilitates the search for a fundamental platform where two concepts can be approached together under one umbrella, which is a performance.

The source base consists of directorial, ballet master and choreographic works, dictionaries and encyclopedias, historical and theatrical information, interdisciplinary articles by domestic and foreign theorists, materials from one's own private archive and the archive of art critic O. Plakhotnyuk, as well as video recordings and information about ballets, choreographic and dramatic performances, performances, choreographic works and other scenic and artistic works, which in one way or another are related to the consideration of the main positions of the mise-en-scène.

The methodological foundations of the study are based on the analysis, systematization and generalization of the relationships and characteristics between choreography and mise-en-scène, taking into account their influence on creativity, aesthetics and perception of choreographic art. To dissect the term “choreographic mise-en-scène” into its two constituent parts, the aspect of mise-en-scène is equally studied, in parallel correlating with the phenomenon of manifestation of properties within choreographic art.

Through the examination of terms such as artistic image, representation, mise-en-scène form, physical action, and divertissement, it is demonstrated that mise-en-scène is a plastic form, allowing for its consideration from the perspective of choreographic art.

*In the second chapter*, the choreographic mise-en-scène is considered in the system of form-creating means in works of art and consists of: space; forms; time; dance movements; visual equipment (color, costume, scenery, light, etc.); musical accompaniment; psycho-emotional and aesthetic content. Representative techniques in the process of embodying an artistic image through a choreographic mise-en-scène are considered. In this way, the meaning and features of the artistic image as the main structural element in stage art are outlined. Performances in choreographic art and theatrical art are compared. The revelation of choreographic mise-en-scène in both

stage space and dance platform is explored. The main ways of representing the choreographic mise-en-scène are determined: technical-lexical and artistic-figurative.

Focusing solely on the representative character and the revealing of the stimulating nature (in the artistic sense) of the performance, the representative techniques within the choreographic mise-en-scène, as part of the expressive range in choreographic works, are explored. Additionally, a more in-depth analysis of the spatial-plastic aspects of the choreographic mise-en-scène in stage-art works is provided. The significance of plasticity and the distinct importance of spatial utilization in the initial design of the mise-en-scène are individually examined. The process through which space and time undergo transformation under the influence of the involved mise-en-scènes is described.

The principle that the choreographic mise-en-scène is better understood by breaking it down into its constituent parts within the framework of a larger artistic and scenic work, and subsequently examining the smaller elements in which it manifests, is highlighted.

Exploring the realm of spatial-plastic definiteness, it becomes evident that the choreographic mise-en-scène within it can accommodate various variations and combinations of its components without compromising its artistic and aesthetic principles. This becomes apparent when comparing two choreographic forms - dance divertissement and choreographic mise-en-scène - which serve as key components in artistic and scenic activities, conveying diverse aspects of art through movement and imagery. The research meticulously examines differences in content, subordination to the plot, dependence on dramaturgy, peculiarities of existence in artistic and stage works, and limitations of technical vocabulary.

*The third section* focuses on providing practical evidence for the main expressive and pictorial features of the choreographic mise-en-scène, considering it as an integral component of the play's plastic score. The issue of compositional construction of choreographic mise-en-scène forms in both choreographic and dramatic performances is primarily raised. In this particular case, the 'mise-en-scène form' operates as a system of restrictions and rules guiding the transformation of ideological or artistic elements

into a cohesive *mise-en-scène*. This transformation is distinguished by the characteristics of a specific expressive medium, particularly in our case, choreographic art.

Based on the analysis of the leading examples of classical ballet and modern productions, regularities and constancy of compositional aspects are revealed. The proof that in choreographic works group *mise-en-scène* does not act as the main means of expression and perception is the undeniable statement that choreographic *mise-en-scène* is revealed as a form in non-choreographic performances.

Concrete examples demonstrate the active usage of choreographic *mise-en-scène* in modern theater, contributing to the enhancement of the plot and expressiveness of the play. These examples are drawn from various sources, including participation in the festival of monologues “Monologues over the Uzh” historical references from ballet productions, analysis of the folk opera-ballet “When the Fern Blooms” and the modern ballet “Know Yourself” along with insights from foreign practices. In this context, choreography acts as a key element that emphasizes the dominant side, integrates various artistic factors, enables them to jointly create modern works, regardless of their scale, and offers the following meanings: semantic, aesthetic and technological.

The scientific novelty of this research lies in introducing the term “choreographic *mise-en-scène*” a distinctive form of *mise-en-scène* applicable to non-choreographic art and stage works. It is grounded in choreographic axioms. The research results can be applied in the training of choreography students in specialized higher and pre-higher educational institutions, particularly in staging activities within specialized courses such as “Dance Composition and Staging”, “Art of the Ballet Master”, and “Directing Choreographic Works”. “Practicum on the art of ballet master” and other disciplines. The obtained results can be used for further theoretical understanding of the implementation of choreographic techniques in the creation of dance works. Additionally, the materials of the specified scientific work can be used for the implementation of integrated artistic theater and choreographic projects.

**Key words:** art, culture, choreography, mise-en-scène, choreographic mise-en-scène, artistic (choreographic) image, mise-en-scène form, ballet, entertainment, choreographic art, performance, theater, synthesis of arts, dance, composition, artistic and scenic work, choreographic work, expressive means, dancer.

## СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

#### *Статті у наукових фахових виданнях України*

1. Літовченко О.А. Художній образ як синтез компонентів хореографічної вистави. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2021. Вип. 38. С. 41–46. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-2-7>

2. Літовченко О.А. Мізансцена хореографічної форми як виразний засіб у сценічному творі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 52., Том. 2. С. 74–79. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-2-10>

3. Літовченко О.А. Репрезентативні орієнтири хореографічних творів в сучасному мистецькому просторі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 58., Том. 1. С. 101–107. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-1-15>

#### *Статті в іноземних наукових періодичних виданнях*

4. Litovchenko O.A. Means of harmonization of stage performance in choreographic art. *Knowledge. Education. Law. Management Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie*. Lublin : Fundacja Instytut Spraw Administracji Publicznej w Lublinie, 2021. № 7 (43). Vol. 1. Pp. 72–77. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.7.1.11>

## Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Літовченко О.А. Балетна мізансцена – вагома складова хореографічного образу. *Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі: зб. Матеріалів I Міжнар наук.-практ.конф., Київ, 19 травня 2016 р.* Київ : НАККиМ, 2016. С. 126–131.

6. Літовченко О.А. Мізансцена у балетній виставі як вагома складова хореографічного образу. *Хореографічна культура – мистецькі виміри / упоряд. О.А. Плахотнюк.* Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. Вип. 4. С. 5–13.

7. Літовченко О.А. Значення хореографії у фольклорному традиціоналізмі. *Хореографічна культура – мистецькі виміри. / упоряд. О.А. Плахотнюк.* Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. Вип. 5. С. 35–42.

8. Літовченко О.А. Роль соціальних факторів у розвитку хореографічного мистецтва. *Традиції та новації в хореографічній культурі (до 50-річчя кафедри хореографії Київського національного університету культури і мистецтв : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. / упоряд. А.М. Підлипська, ред. Т.В. Кунц., м. Київ, 25 квітня 2020 р.* Київ : КНУКиМ, 2020. С. 100–101 URL: [http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/nuk\\_konf/20/2.pdf](http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/nuk_konf/20/2.pdf)

9. Літовченко О.А. Пластика як інтеграційний засіб в сценічному мистецтві. *International scientific and practical conference «Cultural studies and art criticism: things in common and development prospects» : conference proceedings, November 27–28, 2020.* Venice : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. Pp. 82–84 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-004-9-89>

10. Літовченко О.А. Формування художньо-творчої компетентності в системі підготовки студентів хореографів засобами творення художнього образу. *International scientific conference «Interaction of culture, science and art in terms of moral development of modern European society» : conference proceedings, December 28–29, 2021.* Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. Pp. 99–100. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-178-7-24>

11. Літовченко О.А. Плахотнюк О.А. Виразальні прийоми в процесі втілення ідейно-художнього вирішення хореографічної вистави. *Scientific*

*method: reality and future trends of researching: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference, March 24, 2023. Zagreb, Republic of Croatia: European Scientific Platform, 2023. С. 267–268. URL: [https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/24.03.2023?utm\\_source=eSputnik-promo&utm\\_medium=email&utm\\_campaign=SCIENTIA\\_Konferenc%D1%96ja\\_%7C\\_Status\\_:\\_opubl%D1%96kovano&utm\\_content=1876920590](https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/24.03.2023?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=SCIENTIA_Konferenc%D1%96ja_%7C_Status_:_opubl%D1%96kovano&utm_content=1876920590)*

**Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації**

12. Літовченко О. А. Особливості моторної пам'яті танцівника у процесі виконавської діяльності. *Кінезіологія танцю та техніко-естетичних видів спорту : навчально-методичний посібник / упоряд. О.А. Плахотнюк. Львів : СПОЛОМ, 2019. Ч III. С. 11–20.*